

ȘTEFAN PETRESCU*

**GRECII DIN ROMÂNIA:
ÎNSEMNĂRILE DE CĂLĂTORIE ALE UNUI JURNALIST ATENIAN
LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA**

Între 1892 și 1898, ziaristul atenian Gheorghios P. Paraskevopoulos [Γεώργιος Π. Παρασκευόπουλος] călătorea prin provinciile regatului elen și în țările limitrofe, din Egipt și Palestina până în Rusia și Balcani.

Relatările lui de călătorie prin țară și prin comunitățile grecești de peste hotare au fost publicate în cotidienele la care lucra, sub formă de reportaje. Aceste însemnări au fost adunate ulterior și publicate în două volume. În 1895, a apărut volumul *Călătorii în Grecia* [Ταξείδια ανά την Ελλάδα], reeditat în 2002 (editura Pelasgos). În 1898, Paraskevopoulos a publicat cartea *Marea Grecie, în Rusia, România, Bulgaria, Serbia, Muntenegru, Turcia, Samos, Creta, Cipru, Egipt și Palestina* [Η Μεγάλη Ελλάς ανά την Ρωσσία, Ρουμανίαν, Βουλγαρίαν, Σερβίαν, Μαυροβούνιον, Τουρκίαν, Σάμον, Κρήτην, Κύπρον, Αίγυπτον καί Παλαιστίνην]. Edițiile anastatice din 1998 și 2004, publicate de Ekati și respectiv Pelasgos, au readus la lumină un jurnalist ignorat până atunci. Totuși, niciun cercetător nu a scris încă o biografie a acestui ziarist și călător balcanic al sfârșitului de secol al XIX-lea. Numele lui nu se regăsește în enciclopedia presei grecești, editată recent în mai multe volume¹. Acest ziarist abia dacă este menționat în studiul voluminos al profesorului Vasilis Gounaris, *Balcanii grecilor*, care analizează publicistica din Regat². În opinia istoricului Richard Clogg și nu numai a acestuia, *Marea Grecie* este un manifest politic, care pledează pentru strângerea legăturilor dintre centrul național, ținuturile aflate sub stăpânirea otomanilor și diaspora din spațiul Europei de Est, Sud-Est și în cel Mediteranean³. *Marea Grecie* conturează geografia politică și culturală a irendentismului național de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

---

* Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, București.

¹ Λουκία Δρούλια și Ιούλια Κουτσοπανάγου (coord.), *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784–1996* [Enciclopedia presei grecești 1784–1996], vol. I–IV, Atena, EIE/INE, 2008.

² Βασίλης Γούναρης, *Τα Βαλκάνια των Ελλήνων. Από το Διαφωτισμό έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο* [Balcanii grecilor. De la Iluminism la Primul Război Mondial], Salonic, Epikentro, 2007, p. 193–195, 381–382.

³ Richard Clogg, *Η ελληνική διασπορά: το ιστορικό πλαίσιο* [Diaspora greacă: cadrul istoric], în idem (coord.), *Η ελληνική διασπορά στον 20° αιώνα* [Diaspora greacă în secolul al XX-lea], Atena, Ellinika Grammata, p. 36–37 (traducere a ediției în limba engleză *The Greek Diaspora in the Twentieth Century*, UK, Palgrave Macmillan, 1999).

Despre viața și cariera lui G. P. Paraskevopoulos

Informații despre viața și activitatea jurnalistului ne oferă *Memoriile* sale, publicate în 1932, în ultimul an de guvernare al lui Elefterios Venizelos, cu scopul de a clarifica poziția sa antivenizelistă și regalistă⁴.

Paraskevopoulos provenea dintr-o familie de funcționari, de origine arvaniți (albanezi) din Kranidi, o mică localitate în Peloponez. În 1882, părinții l-au trimis pe absolventul claselor primare la gimnaziul din Pireu. După încheierea ciclului secundar, junele s-a înscris la Facultatea de Drept a Universității din Atena. Nu știm dacă și-a luat licența în științe juridice. Tânărul era mai degrabă dornic de a se rostui. În memoriile sale, Paraskevopoulos relatează despre prima întâlnire, din 1884, cu Vlasios Gavriilidis, director al ziarului „Acropolis” și „părinte” al jurnalismului grecesc. La momentul acela, visul lui nu era să devină ziarist, ci negustor, adică să obțină un post de funcționar la o casă comercială din Europa, de preferat, la Triest. „Interviul de angajare” suscită interes. Gavriilidis îl întreba: „Câte limbi străine știi?” [Ποιες γλώσσες γνωρίζεις?], iar băiatul răspunde cu nonșalanță: „Știu, [...] exceptând limba greacă, albaneza” [Γνωρίζω, του λέω, πλην της ελληνικής, και τα αρβανίτικα]. Gavriilidis a izbucnit surprins: „[...] ha, ha, ha, copile, socotești albaneza limbă? Această limbă nu îți folosește la nimic. Vezi, învață mai întâi cel puțin două limbi străine și contabilitate, pentru a putea ține registre, și apoi vino la mine, dragul meu skipetar, pentru a discuta din nou?” [Τα αρβανίτικα; Χα, χα, χα... και την παίρνεις για γλώσσα την αρβανίτικην, παιδί μου?... αλλ'αυτή η γλώσσα δεν σου χρησιμεύσει εις τίποτε... στάσου να μάθης δυο τουλάχιστον ξένες γλώσσες και λογιστικά για να κρατήσεις βιβλία, και έλα τότε Σκυπετάρη μου να τα ξαναπούμε]. În 1932, când scrie aceste rânduri, la vârsta de 60 de ani, Paraskevopoulos observă cu mândrie că la vremea aceea reputatul jurnalist de la care învățase meserie nu intuise faptul că albanezii vor avea cândva propriul regat și își vor face un rost ca națiune în Balcani⁵. Paraskevopoulos, mândru de originea lui, s-a folosit adesea în presă de pseudonimul „Alvanos” [Αλβανός].

Pe la 1888, Paraskevopoulos a fost angajat la redacția ziarului „Acropolis”, la recomandarea unei rude, tatăl lui Spyros Merkouris, viitorul primar al Atenei⁶. „Acropolis” era un ziar popular, similar cu „Universul” din România ultimului deceniu al veacului al XIX-lea. Acest cotidian a introdus noi genuri jurnalistice, precum reportajul și corespondențele trimișilor particulari în diferite locuri din țară și străinătate. Ziarul era accesibil publicului larg, mai ales că folosea o limbă mai apropiată de forma vorbită⁷. Polemica dintre adepții limbii vorbite (*dimotiki*) și cei ai limbii oficiale (*katharevousa*) era foarte aprigă la vremea aceea.

„Acropolis” trimitea regulat corespondenți de presă în capitalele balcanice și nu numai. Unul dintre aceștia, Nicolaos Spandonis, a călătorit de mai multe ori la Sofia, Belgrad și București în primii ani ai ultimului deceniu al secolului al XIX-lea.

Directorul ziarului, Gavriilidis, „părintele” jurnalismului grec, un apropiat al prim-ministrului Harilaos Tricupis, a militat pentru cultivarea legăturilor dintre diasporă

⁴ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Ακτίνες και νέφη, αναμνήσεις μιας πενήκονταετίας* [Raze și nori, amintirile a cinci decenii], Atena, Pirsos, 1932.

⁵ *Ibidem*, p. 107.

⁶ *Ibidem*, p. 107.

⁷ A. Jones, *Powers of the Press Newspapers Power and the Public in Nineteenth-Century England*, Olderslot, 1996; Κ. Μάγερ, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, vol. II, Atena, 1959, p. 67, 69; Νάση Μπάλλα, *Η εξέλιξη της ειδησεογραφίας στις ελληνικές εφημερίδες τον 19^ο αιώνα* [Evoluția știrilor de presă în secolul al XIX-lea], în Λουκία Δρούλια (coord.), *Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις* [Presa greacă de la 1784 și până astăzi. Abordări istorice și teoretice], Atena, EIE/INE, 2005, p. 63–70.

și regatul elen, venind în întâmpinarea guvernului, care iniția măsuri economice de stimulare a transferului de capital al grecilor din Imperiul Otoman și diasporă către Grecia⁸. În acest context, Gavriilidis i-a propus lui Paraskevopoulos să întreprindă un turneu în comunitățile grecești din străinătate. Gavriilidis l-a chemat în birou și i-a spus: „Începe cu Egiptul grecesc” [άρχισε από την ελληνικωτάτην Αίγυπτον]⁹. Prin această călătorie și multe altele care au urmat, Paraskevopoulos a trecut dincolo de ținuturile otomane, ținta aspirațiilor expansioniste ale regatului grec. Scopul lui nu era de a formula revendicări de natură politică, ci de a inocula conaționalilor săi sentimentul apartenenței la un spațiu care-i unea prin tradiție și cultură. Astfel, tânărul jurnalist și-a descoperit una din marile lui pasiuni: călătoriile. În memorii, Paraskevopoulos mărturisește: „[...] am fost pasionat de călătorii” [Ἡμουν μανιώδης φίλος τῶν ταξιδιῶν ἀνέκαθεν]¹⁰.

În anii ce au urmat, Paraskevopoulos a ajuns redactor la „Asty”¹¹, ziarul „aristocrației”, al „lumii bune”, al elementelor tradiționaliste, care milita pentru Harilaos Trikoupis, iar mai apoi pentru Gheorghios Theotokis¹². În calitate de redactor la „Asty”, Paraskevopoulos a fost în Creta și în Epir, pentru a relata despre conflictul greco-turc din 1897¹³. Succesul în presă i-a deschis lui Paraskevopoulos apetitul pentru politică. A și fost ales de mai multe ori deputat și consilier municipal al Atenei¹⁴, fără ca activitatea în serviciul public să-l fi oprit din scris. Astfel, la 1907, el publica o monografie a primarilor Atenei, care s-a bucurat și de o nouă ediție¹⁵.

În 1910, Paraskevopoulos a fost ales deputat pe listele partidului lui Emmanuil Repoulis, originar din Kranidi, director al ziarului „Asty”¹⁶. În 1915, Paraskevopoulos, care era partizan al prim-ministrului Elefterios Venizelos, a trecut în tabăra adversă pe fondul disputei acestuia cu regele Constantin privind intrarea Greciei în Primul Război Mondial. În timpul guvernelor lui Dimitrios Gounaris în 1915 și între 1921 și 1922, Paraskevopoulos a fost prefect al Cicladelor și respectiv al Salonicului¹⁷. În ultima parte a vieții, el a ocupat postul de secretar general al Primăriei Atenei, iar această calitate apare scrisă sub numele lui în pagina de titlu a memoriilor sale, publicate în 1932.

Prima călătorie în România

Prima vizită a lui Paraskevopoulos în România a avut loc în 1887, pe când avea numai 17 ani. Negustorul Antonios Laconos (Λάκωνος) i-a propus atunci să fie profesorul copiilor lui Ioannis Komminos, negustor de cereale și hotelier în Mangalia, originar din Kythira. Oferta i s-a părut de nerefuzat, mai ales că avea nevoie de bani ca

⁸ Despre Tricupis, vezi Τρίχα Λύντια, Χαρίλαος Τρικούπης. *Ο πολιτικός του „Τις πταίει” και του „Δουστωχός επωχεύσαμεν”* [Harilaos Trikoupis, politicianul lui „Cine greșește” și „Din nefericire, am dat faliment”], Atena, εκδόσεις Πόλις, 2016.

⁹ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Ακτίνες και νέφη*, p. 131.

¹⁰ *Ibidem*, p. 167.

¹¹ *Ibidem*, p. 171.

¹² *Ibidem*, p. 155.

¹³ *Ibidem*, p. 158.

¹⁴ *Ibidem*, p. 193.

¹⁵ *Οι δήμαρχοι των Αθηνών (1835–1907), Μετά προεισαγωγής περί δημογεροντίας* [Primarii Atenei (1835–1907), cu o prefață referitoare la elita politico-administrativă locală], introducec Ματούλα Τομαρα-Σιδέρη, Atena, 2001.

¹⁶ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Ακτίνες και νέφη*, p. 219; despre partidele politice, vezi Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821–1936* [Partidele politice în Grecia, 1821–1936], Atena, Fundația Băncii Naționale a Greciei, 2004, p. 881.

¹⁷ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Ακτίνες και νέφη*, p. 291 și 337.

să-și continue studiile la Facultatea de Drept. Cunoștințele sale despre această țară erau cuprinse în câteva pagini învățate la școală: „[...] știam din istorie că această țară nu doar că era considerată bogată și civilizată, dar avusese o oarecare cultură greacă, câtă vreme a fost condusă de fanarioți” [χώρα αυτή, πλὴν του ὅτι θεωρεῖτο πλούσια και πολιτισμένη, εγνώριζα εκ της ιστορίας ὅτι εἶχεν αυτή και κάποιαν μορφήν ἑλληνικήν, αφού την εκυβέρνησαν οι Φαναριώται]. Tânărul avea și ceva rude care emigraseră în România. Unul din verișorii mamei, Ilias Kyprios, era negustor înstărit în Brăila¹⁸.

La 14 septembrie 1887, tânărul s-a imbarcat la Pireu, iar câteva zile mai târziu ajungea la Constanța, unde s-a cazat la cel mai bun hotel din oraș, Hotel Carol (azi Comandamentul Flotei de Mare). A doua zi, poștalionul (diligența) l-a dus la Mangalia, unde a fost găzduit în locuința preotului paroh al bisericii grecești Sf. Nicolae, ctitorită în 1832 și demolată în 1956¹⁹. Paraskevpoulos a rămas doar câteva luni în această mică localitate de la malul mării. De Boboteaza anului 1888, întreaga comunitate greacă a participat, ca de obicei, la sfințirea apei și la aruncarea crucii în mare, care era atunci înghetată pe o distanță de 3–5 mile în larg. Iarna aspră l-a speriat atât de mult, încât în februarie 1888 s-a întors în Grecia, în pofida sfatului unchiului său Kyprios²⁰.

Mitul grecului îmbogățit în emigrație l-a atras pe tânărul atenian pe drumul înstrăinării. În amintirile sale, Paraskevpoulos scria: „Poate, dacă rămâneam acolo [în România] și mă implicam ulterior în afaceri, aș fi devenit într-o zi omoghenis, așa cum îi numea Gavriilidis pe grecii care trăiau în străinătate” [Ἰσως παραμένων ἐκεῖ και αναμιγνόμενος εις εμπορικὰς κατόπιν επιχειρήσεις, θα εγινόμην μιαν ημέραν ομογενής, ὅπως ὠνόμαζεν ο Γαβριηλίδης τους εν των εξωτερικῶ βιοπαλαιόντας Ἕλληνας]²¹.

Correspondențe de presă pentru ziarele „Acropolis” și „Asty”

Cartea *Marea Grecie*, rodul mai multor ani de călătorie, a fost scrisă în 1898, ocazie cu care face multe referiri la războiul greco-turc și la proiectata autonomie a Cretei. Paraskevpoulos mai călătorise în România de cel puțin două ori, în 1895 și 1896.

La 12 august 1895, la rubrica Αθήνα-Πειραιώς, ziarul „Acropolis” anunță sosirea la Atena a redactorului Paraskevpoulos: „[...] redactorul nostru, care s-a aflat timp de mai multe luni în Rusia și România, s-a întors ieri. Impresiile lui de călătorie vii și frumoase au fost urmărite cu regularitate de cititorii noștri, care s-au delectat și au învățat din acestea, călătorind și vizualizând cele descrise de el [Ο περιοδεύων συντάκτης μας επι μήνας τελευταίον ανά την Ρωσσίαν και την Ρωμουνίαν, τας ζωηράς και ωραιάς εντυπώσεις του οποίου τακτικά παρακολουθούν οι αναγνώσται μας, τερπόμενοι και διδασκόμενοι, συμπεριοδεύοντες μετ’αυτού και βλέποντας ὅσον κοσμοπεριγράφει, επανήλθε χθές]²². În cartea *Balcanii grecilor*, Vasilis Gounaris atribuie lui Gheorghios Pop [Γεώργιος Πωπ]²³ paternitatea tuturor textelor din „Acropolis”, semnate G.P. [Γ.Π.]²⁴. Această afirmație nu este tocmai exactă. Textul

¹⁸ *Ibidem*, p. 103.

¹⁹ Silvana Cojocărașu, *Callatis, legenda Mării Negre (XV). Mangalia, vârsta de aur: patrimoniul spiritual*, în „Alternativa”, Canada, rubrica „Studii Pontice”, <http://www.alternativaonline.ca/StudiiPontice1208.html>.

²⁰ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Ακτίνες και νέφη*, p. 104.

²¹ *Ibidem*, p. 105.

²² „Ακρόπολις”, 12 august 1895, nr. 4850, p. 3.

²³ <http://www.greekencyclopedia.com/pwp-gewrgios-samos-1872-athina-1946-p5026.html>.

²⁴ Vasilis Gounaris, *Τα Βαλκάνια των Βαλκανίων, από το Διαφωτισμό έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Salonic, Epikentro, 2007, p. 366.

semnat Γ.Π., din paginile ziarului „Acropolis”, referitor la podul de la Cernavodă, publicat în numărul din 21 august 1895, este identic cu cel din cartea *Marea Grecie*²⁵. Mai mult, în vara anului 1896, Paraskevopoulos se afla din nou în România, ca redactor la „Asty”. În corespondența trimisului special de la Galați, Γ.Π., din 29 iulie 1896, respectivul își expune ideile referitoare la rolul consulatelor în străinătate. Aceleași fraze sunt reproduse aidoma în cartea *Marea Grecie*²⁶.

Referiri la turneul redactorului atenian în centrele elenismului găsim într-un articol al ziarului „Asty”, din 27 ianuarie 1896, despre Jocurile Olimpice. El scrie: „[...] pe când călătoream, în urmă cu ceva luni, prin centrele elenismului din afară, în Rusia, România, Egipt, Bulgaria, Turcia, am sesizat dorința fierbinte pe care o au grecii de a fi prezenți la sărbătorile ce vin” [Όταν προ μηνών περιηγούμην τα κέντρα του έξω ελληνισμού, την Ρωσία, τη Ρουμανίαν, την Αίγυπτον, την Βουλγαρίαν, την Τουρκίαν, αντελήφθη τον θερμότερον πόθον του οποίου έχουν οι Έλληνες να παραστούν κατά τας προσεχείς εορτάς]²⁷. De altfel, călătoriile în Egipt, Rusia și România, din 1898, sunt consemnate în același periodic. În septembrie 1898, Paraskevopoulos se afla la Constanța, ultimul popas al voiajului său, corespondența fiindu-i publicată de „Asty”, la 15 octombrie 1898, sub pseudonimul Alvanos²⁸.

Itinerarul descris în cartea *Marea Grecie*

Itinerarul descris în capitolul XIX al cărții *Marea Grecie* nu știm dacă a fost întocmai urmat. Paraskevopoulos trece, rând pe rând, prin toate porturile dunărene, abătându-se din drum doar pentru a vizita trei orașe în interiorul țării: București, Iași și Craiova. Prima oprire este la Sulina, sediul Comisiei Europene a Dunării. Cu vaporul în amonte, trece prin Tulcea, Galați și Brăila. De la Galați, călătorul ajunge cu trenul la Iași, apoi la București. Calea ferată îl aducea în alt port dunărean, Giurgiu, de unde o lua în amonte, spre Turnu Severin, până la granița cu Serbia și Austro-Ungaria. Localitățile de pe malul românesc și bulgăresc sunt vizitate una câte una. Paraskevopoulos călătorește cu trenul de la Turnu-Severin la Craiova și retur. Călătoria continuă pe Dunăre în aval spre Silistra, Călărași și Cernavodă. De aici, trenul de Constanța îl purta către punctul final al călătoriei prin Vechiul Regat.

Scopul călătoriei: viața grecilor la Gurile Dunării

Scopul călătoriei lui era acela de a investiga viața comunităților grecești de pe axa Dunării. La Sulina, punctul de intrare în România, observa el, toată lumea vorbea grecește: evrei, englezi, români, ba chiar și turci²⁹. Dar afacerile nu mai mergeau așa bine ca în trecut. Un cefalonit îi spunea că grecii ar fi fost pierduți dacă nu ar fi stat sub umbrela regimului de porto-franco³⁰. Pentru toate orașele vizitate, Paraskevopoulos ne oferă date statistice: procentul grecilor în raport cu totalul populației, numărul și tonajul vaselor grecești³¹.

²⁵ „Ακρόπολις”, 21 august 1895, nr. 4859, p. 3; vezi, Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάδα ανά την Ρωσσίαν, Ρουμανίαν, Βουλγαρίαν, Σερβίαν, Μαυροβούνιον, Τουρκίαν, Σάμον, Κρήτην, Κύπρον, Αίγυπτον και Παλαιστίνην*, Atena, 2004, p. 141.

²⁶ „Αστού”, 21 iulie 1896, nr. 2045, p. 3; vezi Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάδα*, p. 201–202.

²⁷ „Αστού”, 27 ianuarie 1896, nr. 1864, p. 1.

²⁸ „Αστού”, 15 octombrie 1898, nr. 2845, p. 2.

²⁹ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάδα*, p. 127.

³⁰ *Ibidem*, p. 130.

³¹ Lucrare de referință despre viața economică a grecilor la Dunărea de Jos, Σπ. Γ. Φωκάς, *Οι Έλληνες εις την ποταμοπλοΐαν του Κάτω Δουνάβειος* [Grecii în navigația Dunării de Jos], Salonic, IMXA, 1975. Vezi și

La Galați, Paraskevopoulos observa pretutindeni fizionomii grecești, simțindu-se ca și cum ar fi ajuns la Pireu, Calamata ori în Patras, nicidecum într-un oraș românesc de la Dunărea de Jos: „[...] nu trebuie să o luați ca o exagerare, dar imediat ce am debarcat am crezut că pășesc pe pământ grecesc; limba dominantă e limba noastră” [ούτε πρέπει να το θεωρήσετε ως υπερβολήν ότι μόλις αποβιβασθείς ενόμισα ότι πατώ ελληνικά χόματα, κυριαρχούσα γλώσσα η γλώσσα μας]³².

În orașele dunărene, în amonte de Brăila, atât pe malul românesc, cât și pe cel bulgăresc, scria ziaristul atenian, găseai un amalgam de neamuri, rase și naționalități, unde „auzi toate limbile lumii. Un fel de Turn Babel al Cărtii Sfinte” [ακούεις δε όλας τας γλώσσας του κόσμου. Είδος Πύργου Βαβέλ της Γραφής]³³. Sunt menționate cafenelele, hotelurile aflate în proprietatea sau antrepriza grecilor, principalele firme comerciale și fabricile din fiecare oraș.

Galați și Brăila, principalele centre ale negoțului românesc, unde trăiau cei mai mulți greci, erau la o oră distanță unul de celălalt. Cele două orașe negustorești se aflau într-o relație de complementaritate, fiecare port cu specificul lui: colonialele și lemnul sunt tranzacționate prin Galați, iar grânele prin Brăila³⁴. Interesul lui Paraskevopoulos se îndrepta și spre păturile sociale de jos. În aceste orașe trăiau altădată numeroși lucrători portuari, majoritatea greci, dar mecanizarea operațiunilor de manipulare a mărfurilor făcuse ca mulți să-și piardă locul de muncă și să devină pauperi³⁵. Într-adevăr, aceste schimbări au afectat în mod special sute de căruțași și hamali care își căutau de lucru prin porturi³⁶.

La Brăila, ziaristul a vizitat morile Milas și Violatos³⁷. În 1897, Panaghis Violatos construia o nouă moară, proiectată de Anghel Saligny. Treizeci de ani mai târziu, Paraskevopoulos își amintește de întâlnirea cu Panaghis Violatos, „unul dintre acei cefaloniți crescuți prin forțe proprii, care își lasă patria lor iubită, Cefalonia, și se duc până la marginile lumii, fără niciun ban, fără protecție și recomandare, dar înarmați cu hotărârea ce îi caracterizează pe acești greci aleși, pentru a munci și a se îmbogăți” [ένας από τους αυτοδημιουργητάς εκείνους κεφαλλήνας οι οποίοι αφίνουν την αγαπητήν πατρίδα των, την Κεφαλληνίν, και σπεύδουν εις τα πέρατα της οικουμένης, χωρίς όβολον, χωρίς προστασίαν και σύστασιν, αλλά θωρακισμένοι με την

Δημήτριος Μ. Κοντογεώργης, *Η ελληνική διασπορά στη Ρουμανία. Η περίπτωση της ελληνικής παροικίας της Βραϊλας (περ. 1820–1914)* [Diaspora greacă în România. Cazul comunității grecești din Brăila (1820–1914)], teză de doctorat nepublicată, Secția de Istorie a Facultății de Filosofie, Universitatea din Atena, 2012.

³² Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάς*, p. 136.

³³ *Ibidem*, p. 182.

³⁴ *Ibidem*, p. 142–143.

³⁵ *Ibidem*, p. 131.

³⁶ Vezi Dimitrios Kontogeorgis, „International” and „National” Ports. *The Competition between the Ports of Brăila/Galați and Constanța during the Period 1878–1914*, în Constantin Ardeleanu, Andreas Lyberatos (ed.), *Port Cities of the Western Black Sea Coast and the Danube: Economic and Social Development in the long Nineteenth Century*, vol. 1, Ionian University: „Black Sea and Port Cities from the 18th to the 20th centuries. Development, Convergence and Interconnections to the World Economy”, 2015 (https://blacksea.gr/download.php?fен=books/books_0015_1046.pdf), p. 124; Paul S. Demetriad, *Câteva cuvinte despre grevele și nemulțumirile muncitorilor din Portul Brăila în legătura cu necesitatea introducerii aparatelor de manutanțiune mecanică*, București, 1913.

³⁷ Despre această întreprindere, vezi *Statutele Societății „Morile Române Millas, Brăila – Galați”*, București, Institutul Artelor Grafice Carol Göbl, 1899. Performanțele fabricii sunt remarcate de ziarul „Πατρίς”, 23 august/4 septembrie 1892, nr. 493, p. 4. Producția ajungea la 2.000 de saci pe zi, cu o piață de desfacere orientală. Vezi și articolul lui Dimitrios M. Kontogeorgis, *The Greek Dimension of the Romanian Flour Industry in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, în Gelina Harlaftis, Radu Păun (ed.), *Greeks in Romania in the Nineteenth Century*, Atena, Alpha Bank, Historical Archives, p. 261–277.

αποφασιστικότητα εκείνην που διακρίνει τους προνομιούχους αυτούς έλληνας να εργαστούν και να πλουτήσουν]. Industriaşul era, ca să spunem așa, tipul clasic al grecului emigrant: nu ceruse de la nimeni nimic, învățase limba țării unde alesese să trăiască și deschisese mai întâi un magazin de mărunțişuri. El îl ducea pe tânărul ziarist pe faleza Dunării, pentru a-i arăta o clădire multietajată: „Aceasta este moara cu valțuri pe care o fac exclusiv din capitalul meu. Va fi prima de acest fel din Orient, iar utilajul este elvețian, ultimul cuvânt în materie de asemenea stabilimente industriale” [Αυτό είναι ο κυλινδρόμυλος που φτιάνω, με κεφάλαια αποκλειστικώς ιδικά μου. Θα είναι ο πρώτος της Ανατολής, τα δε μηχανήματα είναι ελβετικά, η τελευταία λέξις των τοιούτου είδους βιομηχανικών κτηρίων]³⁸. În sufletul tânărului se trezea vechea lui dorință de a ajunge negustor, așa că Paraskevopoulos îi cerea lui Violatos să-l angajeze secretar sau contabil la noua moară, dar acesta îl refuza, zicându-i că nu poate da ordine unui om înzestrat cu atâta carte [όχι, εγώ να διατάζω εσάς, ένα άνθρωπο διαβασμένο?].

Altminteri, în „Asty” apărea și un articol laudativ la adresa activității acestui industriaş³⁹. După cinci sau șase ani, Violatos, trecând prin Atena, îi mărturisea cu amărăciune: „[...] nu te-am luat lângă mine, dragul meu, atunci când mi-ai cerut; i-am luat pe nepoții mei, care m-au distrus, eram cât pe ce să-mi pierd moara și sănătatea” [Δεν σ'έπερνα κοντά μου, φίλτατε μου όταν μου επρότεινες τότε· πήρα τ'ανηψιά μου και με κατέστειψαν, εκινδύνευσα να χάσω και το μύλον και την υγεία μου]⁴⁰.

Paraskevopoulos ținea să consemneze care fusese ținutul de origine al conaționalilor din fiecare localitate vizitată. De pildă, în Turnu Severin, observă că toți grecii erau din Papingo (Epir). Ei îi păreau însuflețiți de ideea națională, pregătiți să lupte pentru eliberarea Epirului de sub otomani⁴¹. În Oltenița, aproape toți grecii proveneau din Ithaca⁴². Cefaloniții activau însă pretutindeni: „[...] geniul, spiritul întreprinzător, neobosit, gata de a risca, propriu cefaloniților m-a surprins [...] oriunde i-am întâlnit, i-am găsit întotdeauna minunați. Ca și cum ar fi plămădiți din alt aluat, nu din cel obișnuit” [η μεγαλοφυΐα, το επιχειρηματικόν, το ριψοκίνδυνον, το ακαταπόνητον των Κεφαλλήνων με εξέπληξε [...] όπου τους συνήντησα, τους εύρηκα πάντοτε υπέροχους· Ως να είνε πλασμένοι από άλλην ζύμην, όχι την κοινήν]⁴³.

Grecii și evreii

Față de trecut, când grecii era mai mulți și mai bine organizați, elenismul din România suferea pierderi de la an la an. Una dintre cauze, ne spune Paraskevopoulos, era concurența pe care o reprezentau evreii. Oriunde mergea, ziaristul deplângea concurența nelocală a israeliților, împrumutând discursul publicistic antisemit al diasporei grecești. De pildă, vechea capitală a Principatului Moldovei, Iași, locul unde începuse revoluția de la 1821, „din oraș grecesc a ajuns unul evreiesc” [από ελληνοπόλεως μετεβλήθη εις εβραϊούπολιν]⁴⁴. Șlepurile de pe Dunăre, care altădată erau toate în mâinile grecilor, erau acum împărțite cu românii, evreii și germanii. Grecii erau constrânși să se asocieze, pentru a plăți navlul. În timp ce evreii, „rasa foarte vicleană a lui Avraam și Isaak”

³⁸ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Ακτίνες και νέφη*, p. 385.

³⁹ *Ibidem*, p. 385.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Idem*, *Η Μεγάλη Έλλάς*, p. 190. Despre grecii din Papingo stabiliți la Turnu Severin, vezi Paula Scalcău, *De la Papingo la Turnu Severin*, București, Uniunea Elenă din România, 2008.

⁴² Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Έλλάς*, p. 195.

⁴³ *Ibidem*, p. 146.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 151

[Η παμπόνηρος φυλή του Αβραάμ και Ισαάκ], făceau loc în lumea încurcată a afacerilor, „grecii mândri” [Οι έλληνες υπερήφανοι] erau dați la o parte. Desigur, existau și printre evrei „exceptții notabile” [εννοείται ότι υπάρχουν μεταξύ των Εβραίων και έντιμοι εξαιρέσεις]⁴⁵. În cartea referitoare la Ierusalim, Paraskevopoulos îi compătimea pe evrei, având cuvinte frumoase la adresa lor, mai ales în privința fizicului femeilor din Bethlehem⁴⁶. Totuși, vorbind despre grecii din Cairo și Alexandria, ziaristul le prevedea un viitor sumbru, căci evreii se dovedeau niște concurenți reductabili mai ales la Gurile Dunării⁴⁷.

Comunitățile grecești din diaspora

Cum putea fi stăvilat acest proces de deznaționalizare? În parte, recunoștea Paraskevopoulos, procesul de asimilare al grecilor în societatea românească era unul firesc și ireversibil. Și totuși, grecii de la Gurile Dunării constituiau un izvor de prosperitate pentru elenismul de pretutindeni, iar identitatea lor trebuia salvată. De altfel, el enumeră numeroasele familii de armatori greci din orașele portuare ale României, care dezvoltau afaceri cu mari case comerciale din Europa și America: Embirikos, Theofilatos, Stathatos, Vlassopoulos etc.⁴⁸

Ziaristul ne prezintă exemple concrete de bărbați care făceau cinste neamului lor. Un astfel de caz era președintele comunității grecești gălățene, medicul Spiridon Karavias din Ithaki, apreciat de colegii de breaslă români și străini. „Un om cu inima mare, mînat de cele mai nobile sentimente” [άνδρος μεγάλης καρδίας, ευγενέστατων αισθημάτων], Karavias se arăta dezamăgit de situația politică din Grecia de după războiul cu turcii. El rămânea un fervent susținător al ideilor lui Tricupis, a cărui dispariție politică o regreta⁴⁹. Paraskevopoulos era foarte impresionat de Karavias, așa că îi dedica cartea *Marea Grecie*: „[...] am considerat că această carte nu poate fi dedicată nimănui altcuiva decât acestuia” [Ενόμισα δε ότι το μικρόν τούτο βιβλίον προς ουδένα άλλον ηδύνατο καταλληλότερον ναφιερωθή].

În opinia lui Paraskevopoulos, Karavias era un exemplu de cinste și abnegație, un om în slujba intereselor elenismului. Comunitatea greacă din Galați, sub conducerea lui Karavias, se lupta de ani de zile pentru a salva averea bisericii și a școlii din „gura lupilor” [από τα στόματα των λύκων]⁵⁰. Știm că, în 1893, comunitatea din Galați fusese acționată în justiție de Grigorie Bonachi, moștenitorul proprietarului care vânduse comunității terenul, în urmă cu peste treizeci de ani. După mai multe procese, în 1897, Curtea de Casație dădea câștig de cauză comunității. În motivarea sentinței, judecătorii invocau Codul Calimachi, conform căruia orice asociație avea de drept personalitate juridică fără a fi necesară o lege în acest sens⁵¹.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 145.

⁴⁶ *Idem*, *Εντοπίσεις από τους Αγίους Τόπους*, Atena, Pirsos, 1932.

⁴⁷ Andronikos Falangas, *Reflections on the Greek-Jewish Coexistence in Romania during the 19th Century*, comunicare susținută la conferința *Relații româno-grecești în secolul XIX*, București, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, 2008 (nepublicată în volumul dedicat conferinței).

⁴⁸ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάδα*, p. 144.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 139.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 138.

⁵¹ Pentru sentința Curții de Casație, vezi Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας [Arhiva Istorică a Ministerului de Externe al Greciei], dosar 8.4/1901, Alexandropoulos către ministrul de Externe, 9 februarie 1897 (nr. 125). Avocații implicați în proces erau oameni politici. Titu Maiorescu, Mihai Kornea, V. Missir, Victor Macri reprezentau comunitatea, în timp ce Bonachi era asistat de D. Alexandrescu, P. Missir și C. Dissescu.

Biserica greacă din Brăila, „poate chiar mai spațioasă decât catedrala metropolitană din Atena” [ίσως και της μητροπολέως Αθηνών ευρύτερος], „ar fi putut fi mai mică și mai elegantă, dar tot ce s-a făcut, s-a făcut într-un moment de explozie de entuziasm” [ηδύνατο να είνε μικρότερος και κομψότερος και τελειότερος. Αλλ’ό, τι έγινεν, έγινεν εις στιγμήν εκρήξεως αισθήματος και ενθουσιασμού]⁵².

Propaganda: misiunile diplomatice și școlile

Fruntașii comunităților grecești nu își puteau atinge obiectivele fără sprijinul diplomatic al Greciei. Reprezentanții ei diplomați, atrăgea atenția Paraskevopulos, trebuiau să înțeleagă acest fapt și să fie mai bine pregătiți și mai energici. Epoca practicilor orientale, a „rahatului și a narghilelei, dar și a mătăniilor komboloi, a apus” [η βασιλεία του ραχατιού και του ναργιλέ και του κομβολογίου παρήλθε πλέον]. Propaganda trebuia bine organizată: „[...] avem nevoie de fanaticism religios, național și lingvistic” [Μας χρειάζεται φανατισμός δια την θρησκείαν, φανατισμός δια τον εθνισμόν, φανατισμός δια την γλώσσαν]. Un exemplu de conduită corectă era consulul Dimitrios Kympritis de la Galați⁵³. Dar erau și multe locuri unde consulii nu își făceau datoria, însă nu din vina lor, ci pentru că nu aveau mijloacele necesare. În 1899, în articolul *Consulate fără fonduri, consuli neplătiți* [Άμισθα προξενείαν και πρόξενοι άμισθοι], publicat în „Asty”, Paraskevopulos observa că reprezentanții diplomați ajungeau la mila altora. Ziarul atenian reproducea o știre publicată de cotidianul bucureștean „Patris”, care sesiza situația viceconsulului grec din Turnu Măgurele; cel care primise bani de drum de la conaționali, pentru a se putea întoarce în capitala Greciei⁵⁴.

Un reprezentant diplomatic elen avea datoria să protejeze interesele conaționaliilor săi sub toate aspectele: „[...] consulii în străinătate au rol de părinte, profesor, pedagog, preot, duhovnic în relația cu supușii săi” [οι πρόξενοι εν τη ξένη έχουν θέσιν πατρός, διδασκάλου, παιδαγωγού, ιερέως, πνευματικού απέναντι των υπήκοων των]⁵⁵. În orașele fără consulat, comunitățile grecești nu se bucurau nici de biserică, nici de școală. Așa era cazul comunității din Călărași, în folosul ei Paraskevopulos sugerând deschiderea unei reprezentanțe diplomatice⁵⁶.

Remarcăm că grecii din România nu așteptau bani din partea statului elen. În darea de seamă, din 1900, a comunității Brăila, cea mai mare comunitate grecească din România, se spunea că statul grec nu era dator să sprijine financiar comunitățile din diasporă, nefiind răspunzător pentru soarta celor care voiau să trăiască departe de patrie⁵⁷.

Alt pilon de susținere a edificiului național este școala. Institutorii și preoții insuflau copiilor nu doar setea de carte, ci și sentimentul patriotic. În cartea lui de călătorii, Paraskevopulos precizează: „[...] acord o mare importanță profesorilor din străinătate, precum și clericilor” [Δίδω μεγάλην σημασίαν εις τους διδάσκουνται εν τη ξένη, επίσης και εις τον κλήρον]⁵⁸. Dascălii, mai credea el, erau scutul care îi va salva

⁵² Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάς*, p. 146; despre biserica greacă din Brăila, vezi Cristian Filip, *Comunitatea greacă din Brăila 1864–1900*, București, Editura Istros, 2004; Βυκέντιος Κουρελάρου, *Οι Εκκλησίες των Ελληνικών κοινοτήτων της Ρουμανίας τον 19^ο αιώνα* [Bisericile comunităților grecești din România în secolul XIX], Salonic, Kyriakidis, 2008.

⁵³ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάς*, p. 141.

⁵⁴ „Αστύ”, 3 martie 1899, nr. 2981, p. 1.

⁵⁵ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάς*, p. 186.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 197.

⁵⁷ *Ελληνική κοινότης Βραϊλας. Λογοδοσία της επιτροπής της ελλην. Κοινότητος από της 1^{ης} Ιουνίου 1897 μέχρι τις 30 Απριλίου 1900*, Π. Μ. Πεστεμαλτζιόγλου, Brăila, 1900, p. 18.

⁵⁸ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάς*, p. 133.

pe greci de la românizare: „[...] să îi învețe mai întâi să fie greci, iar mai apoi înțelepți și învățați” [Να τους διδάσκουν να γείνουν έλληνας και έπειτα σοφοί και πολυμαθείς]. Enumera școlile grecești din orașele pe care le vizita, ca, de pildă, Venieri și Pylarinos în Galați și respectiv Chrisohoidis în Brăila. În privința școlilor de fete, ziaristul preciza că directoarele erau absolvente ale renumitei Școli Normale Arsacheion din Atena⁵⁹.

În România existau, aproape în fiecare oraș, școli comerciale și de meserii. Paraskevopoulos amintește de Nicolae G. Dossios, care preda limba germană la școala comercială din Iași⁶⁰. Spre deosebire de România, în Grecia învățământul practic progresa lent: „O, greci nemuritori, noi nu am reușit încă să punem pe picioare singura noastră academie comercială pe care o avem, cea a lui Rusopulos” [ημείς μίαν και μόνην, την λαμπράν Ακαδημίαν του Ρουσοπούλου δεν κατορθώσαμεν ακόμη να ορθοστήσωμεν, ω αθάνατοι Έλληνες!]⁶¹.

Tipografiile, librăriile și ziarele grecești din România erau, la rândul-le, amintite în lucrarea lui Paraskevopoulos: editorul și tipograful Ioannis Pesmatsoglu din Brăila, cunoscut pentru Pinacoteca eroilor revoluției grecești; librăria lui Gheorghios Costomyris din Brăila; ziarele „Elefteros Logos” din Brăila⁶² și „Patris” din București⁶³.

Organizarea statală a României: goana după progres și febra comparațiilor

Paraskevopoulos se interesa nu doar de grecii din România, ci și de organizarea statală și administrativă a țării. În opinia lui, România era un exemplu de stabilitate și prosperitate pentru toate statele naționale din regiune; se putea compara chiar și cu o mare putere, precum Rusia. De pildă, observa Paraskevopoulos, în România căile ferate erau mai rapide, mai bine organizate, iar trenurile ajungeau la timp. În România toți călătorii își cumpărau bilet, în timp ce în Imperiul Rus mulți încălcau legea. Funcționarii români ai căilor ferate erau mai bine plătiți ca cei din Rusia și Grecia. În privința Greciei, nici nu existau termeni de comparație. Dacă rețeaua de căi ferate românești împânzise deja toată țara, grecii, observa cu ironie ziaristul, se puteau mândri doar cu magistrala Atena – Patra – Pyrgos. Mai mult, România era conectată la rețeaua feroviară a Europei, Grecia nu⁶⁴. În jurul anului 1895, rețeaua feroviară a Greciei ajungea la 900 km. Nu exista însă o linie care să lege Atena de granița nordică, de Larisa și de rețeaua feroviară a țărilor învecinate⁶⁵. În aceeași perioadă, rețeaua feroviară română, pe o lungime de 2 534 km, traversa țara în lung și în lat, unind granițele, de la Roman la Vârciorova și de la Predeal la Constanța⁶⁶. România avea o densitate a rețelei de căi ferate mai mare decât a țărilor balcanice, dar mult mai mică decât a altor țări europene⁶⁷.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 140. Despre diplomele de studii ale profesoarelor care activau în școlile de fete din Galați, vezi „Σύλλογοι”, 20 iunie/2 iulie 1891, p. 1.

⁶⁰ Autor, între altele, al lucrării *Studii greco-române*, partea I, *Clasicismul în Principatele Române în secolele XVII-XVIII și la începutul secolului al XIX-lea*, Iași, 1901. Despre Dossios, vezi Cornelia Papacostea-Danielopolu, *Οι ελληνικές κοινότητες στη Ρουμανία τον 19^ο αιώνα*, Atena, EIE/INE, 2010, p. 132–136 (traducere din limba română, *Comunitățile grecești din România în secolul al XIX-lea*, București, Editura Omonia, 2010).

⁶¹ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάς*, p. 154.

⁶² *Ibidem*, p. 146.

⁶³ *Ibidem*, p. 173.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 146.

⁶⁵ Γ. Β. Δερτύλης, *Ιστορία του ελληνικού κράτους, 1830–1920* [Istoria statului grec, 1830–1920], vol. II, Atena, Estia, 2005, p. 676 și 680.

⁶⁶ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tomul II, București, 2004, p. 119.

⁶⁷ Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500–2010)*, București, Editura Polirom, 2010, p. 146.

Dezvoltarea urbană era și ea impresionantă. Orașele progresaseră pe toate planurile; de pildă, sistematizarea străzilor, pavarea cu piatră cubică sau chiar asfaltarea lor, o inovație a timpului prezentă și la Iași⁶⁸, apoi ridicarea de edificii publice grandioase⁶⁹. În contrast cu această imagine de progres urban, municipalitățile din Grecia păreau falimentare. De ce? Una din explicațiile progresului românesc în materie de urbanism era sistemul de taxe și impozite locale, care îi obliga pe orașeni să contribuie la orice acțiune a primăriei. În Grecia, clientelismul politic ucidea însă orice inițiativă a administrației locale⁷⁰.

Din cele 84 de pagini dedicate României, 21 au în vedere Bucureștiul. Dintre acestea, doar 5 reprezintă textul original al lui Paraskevopoulos, restul fiind fragmente traduse din eseul reginei Elisabeta, *Bucarest*, apărut în 1892, în „Les Capitales du Monde” (nr. 1, p. 297–320)⁷¹. Dintre capitalele balcanice, ne asigură Paraskevopoulos, doar Bucureștiul și Atena meritau să concureze la titlul de „Paris al Orientului”. El se întreba retoric: „Bucureștiul sau Atena este Parisul Orientului? [Το Βουκουρέστι ή αι Αθήναι είνε το Παρίσι της Ανατολής;]. Fără îndoială, Bucureștiul, un oraș în plină expansiune, câștiga detașat titlul de „micul Paris al Balcanilor”. Drumurile pavate, piețele publice spațioase, grădinile, parcurile și bulevardele largi, străjuite și umbrite de pomi. Poliția urbană era organizată exemplar și inspira locuitorilor un sentiment de siguranță. Telegraful și poșta funcționau impecabil, după model englez. Orașul era brăzdat de o rețea de linii de iluminat electric și telefonie. Clădirea gării centrale îi părea și ea impresionantă⁷².

Populația orașului era de două ori mai mare decât a Atenei. Bucureștenii vorbeau fluent franceza și germană. Capitala României se afla la doar 20 de ore de Viena, de inima Europei, în timp ce Atena era la patru zile distanță de lumea occidentală din cauza subdezvoltării feroviare⁷³.

În memoriile sale, Paraskevopoulos remarca în fiecare oraș românesc edificii publice impozante, pe al căror frontispiciu scria „Palatul de Justiție”, „Palatul Administrativ” etc. Capitala Greciei, după o sută de ani de viață statală, nu reușise ridicarea unui palat de justiție [εστάθη δε αδύνατον μεθ'ενός αιώνος ελευθέρον βίον ν' αποκτήση η πρωτεύουσα των Πανελλήνων ενα δικαστικόν μέγαρον]⁷⁴. Necesitatea construirii unui asemenea edificiu la Atena a fost dezbătută intens în societatea greacă, dar fără rezultatele scontate⁷⁵.

În timp ce românii construiau școli încăpătoare, copiii din Grecia „sunt nevoiți să învețe în barăci, nu în școli” [στην Ελλάδα τα παιδιά φοιτούν εις τρώγλας αντί σχολείων]⁷⁶. Este puțin probabil ca Paraskevopoulos să fi călătorit în cartierele mărginașe ale orașelor și în satele românești, unde școlile erau adăpostite în localuri neadecvate

⁶⁸ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάδα*, p. 150.

⁶⁹ Despre lucrările publice în vremea lui Carol I, „arhitect” al Bucureștiului, vezi Nicolae Șt. Noica, *Lucrări publice din vremea lui Carol I. Acte de fundare și medalii comemorative*, București, Editura Vremea, 2008.

⁷⁰ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάδα*, p. 148–149.

⁷¹ Despre regina Elisabeta, vezi studiul lui Gabriel Badea-Păun, *Carmen Sylva 1843–1916: uimitoarea regină Elisabeta a României*, București, Editura Humanitas, 2014.

⁷² Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάδα*, p. 171.

⁷³ *Ibidem*, p. 172.

⁷⁴ Idem, *Ακτινες και νέφη*, p. 142. Despre schimbările editulare ale Atenei în secolul al XIX-lea, vezi Denis Roubien, *Creating Modern Athens: A Capital Between East and West*, New York, Routledge Focus, 2017.

⁷⁵ <http://www.kathimerini.gr/918440/gallery/politismos/vivlio/h-epi-eth-peripeteia-ths-dikaiosynhs>.

⁷⁶ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Ακτινες και νέφη*, p. 142.

acestui scop. Pe de altă parte, în secolul al XIX-lea, instituțiile de învățământ din Atena și din alte orașe din Grecia fuseseră înzestrate cu clădiri spațioase, în stil neoclasic, grație donațiilor unor negustori bogați din comunitățile grecești de peste hotare⁷⁷.

Dar cuvintele frumoase despre București se opreau aici. Oraș de consum, la fel ca marile metropole, precum Londra, capitala regatului român nu producea nimic și nu avea altă industrie în afară de tăbăcării. Orașul era împânzit de magazine de lux, restaurante, teatre, dar și de prostituate frumoase de toate națiile: poloneze, unguroaice, evreice și române. Străzile înguste, exceptând câteva bulevarde largi, îți tăiau orizontul. Orașul era aglomerat și sufocant. Spre deosebire de București, Atena, deși cu mai puține progrese în domeniul edilitar, își croise bulevarde largi, care ofereau perspectivă. În schimb, nimic nu se compara cu suburbiile Bucureștiului, unde se aflau „conacele românilor Rothschild” [τα εξοχικά μέγαρα των Ρουμάνων Ρότσιλδ]⁷⁸.

Dintre orașele balcanice, doar cele bulgărești erau departe de a avea un aspect occidental. Rusciuk (Ruse) rămânea un târg oriental: „[...] trebuie să treacă mulți ani pentru ca bulgarii să-l sistematizeze și să-i dea strălucire” [Πρέπει να παρέλθουν έτη πολλά δια να ρυμοτομήσουν και λαμπρύνουν αυτήν οι Βούλγαροι]⁷⁹.

Paraskevopoulos s-a lăsat fermecat de cântecele țigănești și de folclor. Chiar și femeile din clasele superioare, nu doar cele din popor, iubeau muzica țărănească: „Românii sunt înnebuniți după muzica lor națională și cântecele populare. Toată lumea, atât femeile saloanelor, cât și cele din popor, cântă în chip plăcut cântece locale. În Grecia, un parvenit, snob sau danty, dacă aude vreun cântec muntenesc vlah sau rumeliot, își astupă urechile în chip disprețuitor față de aceste melodii grecești, considerându-le – acest aristocrat de sânge albastru – de proastă calitate” [Οι Ρουμάνοι τρελαίνονται δια την εθνικήν την μουσικήν και τα εθνικά των τραγούδια. Όλοι και όλοι, γυναίκαις των σαλονιών και γυναίκες του λαού, τραγουδοούν πολύ χαριτωμένα τα εντόπια άσματα. Εις την Ελλάδα όταν κανένας οψίπλουτος, ή ντιστεργκέ ή λιμοκοντόρος ακούη κανένα βλάχικο ή ρουμελιώτικο βουνίσιο τραγούδι, αποστρέφει μετά περιφρονησεως τ'αυτιά του από το ελληνικόν αυτό άκουσμα, διότι το θεωρεί – αυτός ο γαλαζοαίματος – πολύ προχτηχό!]⁸⁰.

În cartea de memorii, Paraskevopoulos scria că „nicăieri în altă țară nu sunt interpretate cântecele și dansurile populare cu atâta fanaticism ca în România” [εις κανένα άλλον τόπον δεν εκτελούνται με τόσον φανατισμόν οι εθνικοί χοροί και τα εθνικά τραγούδια, όπως εις την Ρουμανίαν]⁸¹. Ce putea fi mai relaxant decât să te duci în grădinile restaurantelor, unde poți mânca pui fript cu salată de ardei și brânză românească, la un pahar de vin de Drăgășani sau țuică, băutura națională a românilor, ascultând doinele și cântările țiganilor lăutari⁸²?

Dar ce ar fi însemnat, din punct de vedere geo-strategic, România, grâнарul Europei, fără Dunăre și portul Constanța? Ultimele pagini din periplusul românesc al ziaristului atenian aduc în discuție două lucrări edilitare de proporții care au revoluționat economia țării. Mai întâi Podul de la Cernavodă, ce redusese distanța dintre București și

⁷⁷ Vezi articolul lui Denis Roubien, *Prominent Educational Institutions in 19th Century Athens. The case of Varvakeion*, *Archaeology & Art*, 25-4-16, https://www.academia.edu/25303434/Prominent_educational_institutions_in_19th_century_Athens_The_case_of_Varvakeion.

⁷⁸ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάς*, p. 173.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 197.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 176.

⁸¹ *Idem*, *Ακτίνας και νέφη*, p. 141.

⁸² *Ibidem*, p. 141.

Constanța la șase ore pe calea ferată, și apoi lucrările de modernizare ale portului Constanța, care au integrat România în circuitul internațional al mărfurilor⁸³.

Podul „Carol I” de la Cernavodă, o lucrare gigant, a cărui construcție durase cinci ani, conjugase efortul a 5 000–6 000 de lucrători de diverse naționalități. Românii, scrie Paraskevopoulos, se mândreau cu această capodoperă inginerescă, ei obișnuind chiar să-i întrebe pe călători: „Ai văzut podul de la Cernavodă?” [Είδες την γέφυραν της Τσερναβόδας;]⁸⁴. De altfel, lucrările de modernizare ale portului Constanța fac obiectul unui articol din 15 octombrie 1898, publicat sub pseudonimul „Alvanos”, în cotidianul „Asty”, intitulat *Puține lecții de la Vlahi* [Ολίγα μαθήματα από τους Βλάχους]. Românii le dădeau lecții grecilor prin flota comercială și de război și prin lucrările de la portul Constanța, executate de francezi și italieni⁸⁵. Podul de oțel „Carol I”, cel mai lung din Europa acelor timpuri, și noul port al orașului Constanța deveniseră pentru români simboluri ale tehnologiei și progresului național, dar și vectori ai adaptării Dobrogei la „patria-mamă”⁸⁶.

Ultima parte a capitolului dedicat României, din cartea *Marea Grecie* a lui Paraskevopoulos, descrie regimul politic și economic de la nordul Dunării⁸⁷; mai ales observațiile referitoare la sistemul votului cenșitar sunt interesante. El nu prea înțelegea avantajul votului universal într-o țară ca Grecia, aflată la marginea Europei. În România, cetățenii votau proporțional cu nivelul taxelor și cu gradul de școlarizare. Țăranii votau prin intermediul unor delegați, selectați dintre cei mai învățați și mai avuți dintre ei. În concluzie, Paraskevopoulos afirma: „[...] acestui sistem de vot presupun că datorează românii progresul lor” [Εις το εκλογικόν τούτο σύστημα υποθέτω ότι οφείλουν οι Ρουμάνοι την σχετικήν βελτίωσιν των]⁸⁸. O analiză pertinentă arăta că sistemul electoral românesc era unul dintre cele mai restrictive din Europa⁸⁹. Spre deosebire de alte țări din Europa de Sud-Est, marea proprietate funciară supraviețuise în România, aflându-se încă în mâinile vechilor familii boierești.

Boala societăților balcanice era corupția, iar în Grecia, acest flagel sufoca progresul pe toate planurile. Articolul *Care dintre greci?* [Ποιός των Ελλήνων], publicat în 1899, în „Asty”, reprezintă o reflecție asupra acestei spinoase probleme. Ideea principală era că „Atena, inima elenismului de pretutindeni [...] este nedreptățită de guvernării ei” [Αι Αθήναι, η καρδιά του απανταχού ελληνισμού [...] είνε ηδικημένη από τους κυβερνήτας τας]. România era din nou adusă ca exemplu, aproape pozitiv: „[...] fură și în România antreprenori și ingineri, la fel prefecti și miniștri. Fură, dar și corijează, lasă ca moștenire țării lor clădiri extraordinare prin volum, plan și arhitectură. [...] Așa că, dacă vă duceți în Valahia fanarioșilor și a boierilor de ieri sau în România de azi, vă veți acoperi fața de rușine când veți vedea ce clădiri strălucite și edificii publice au” [Κλέπτουν και εις την Ρουμανίαν εργολάβοι και μηχανοί, έστιν ότε δε και νομάρχαι και υπουργοί. Κλέπτουν αλλά και διορθώνουν, κληροδοτούν εις τον τόπον

⁸³ Idem, *Η Μεγάλη Ελλάς*, p. 204.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 200.

⁸⁵ „Αστού”, 15 octombrie 1898, nr. 2845, p. 2.

⁸⁶ Constantin Iordachi, *Global Networks. Regional Hegemony and Seasport Modernization in the Lower Danube*, în vol. Meltem Toksöz și Biray Kolluoğlu (ed.), *Cities of the Mediterranean: From the Ottomans to the Present Day*, London, New York, Tauris, 2010, p. 172, 173.

⁸⁷ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Η Μεγάλη Ελλάς*, p. 206–210.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 194.

⁸⁹ Despre sistemul electoral în diferite țări balcanice, vezi Robert J. Goldstein, *Political Repression in the 19th Century Europe*, London/New York, Routledge, 2010 (prima ediție 1983), p. 18.

των κτίρια καταπληκτικά κατ'όγκον, κατά σχέδια και αρχιτεκτονικήν... Αλλ'αν μεταβείτε εις την χθεςινήν Ρουμανίαν την φαναριώτικην αλλά και άρχοντογεννημένην Βλαχίαν, θα καλύψετε από εντροπήν το πρόσωπον σας, όταν ίδητε τι λαμπρά δημόσια και δημοτικά μέγαρα έχει]⁹⁰.

În acești ani observăm un curent favorabil României în presa elenă, dornică să șteargă urmele nefaste ale afacerii moștenirii Zappa, care tulburase ani de-a rândul bunele raporturi româno-grecești⁹¹. Ministrul român la Atena, Dimitrie I. Ghica, observa că presa greacă ducea o campanie susținută de reabilitare a relațiilor cu românii. În 1899, corespondența din România, semnată de G. D. Frangudi, pentru ziarul „Neologos” din Atena, este un exemplu în acest sens. Ghica nota în raportul său către ministrul elen de Externe: „[...] comparația ce se face între progresele realizate la noi și starea în care se află Grecia este cu totul în defavoarea grecilor și scopul evident propus prin instituirea acestui articol așa de elogios pentru noi este, fără îndoială, a da pe înțeleptul nostru suveran drept exemplu regelui Greciei”⁹².

Concluzii

În acest studiu ne-am propus să interpretăm observațiile ziaristului ateniian Gheorghios Paraskevopoulos despre spațiul românesc. Aceste remarci sunt cuprinse în capitolul *Prin România* (Ανά την Ρουμανία) din cartea *Marea Grece*, care oferă cititorului o panoramă a lumii elene. Paraskevopoulos era, în mod cert, un admirator al României; mai ales că negustorii și industriașii greci contribuiau substanțial la progresul țării. Acesta este un argument pentru susținerea drepturilor lor naționale în raport cu populația majoritară. Cu ocazia excursiei studenților români la Atena, în anul 1901, Paraskevopoulos oferea această carte profesorului Grigore Tocilescu, organizatorul grupului⁹³: un adevărat ghid al elenismului, ea fusese scrisă într-un moment crucial pentru națiune, deoarece, în 1897, grecii suferiseră o înfrângere umilitoare pe câmpul de luptă în fața otomanilor, inamicul lor secular.

Datele biografice ale acestui ziarist au fost prezentate sumar chiar și în studiile introductive ale lucrărilor acestuia, reeditate în ultimii ani. Memoriile lui, publicate în 1932, când avea 62 de ani, sunt și ele un izvor de neprețuit, pentru a afla câte ceva despre viața și activitatea interesantului personaj. Paraskevopoulos, un călător balcanic prin țări balcanice, mișcându-se în perimetrul unei lumi ce aparținuse cândva civilizației bizantine și postbizantine, este cuprins de febra comparațiilor. Popoarele din Europa de Sud-Est, observă Maria Todorova, și-au construit imaginea de sine prin prisma percepției celuilalt, adică a călătorului occidental. Ea a numit sugestiv acest proces „balcanism”, un derivat al „orientalismului” lui Edward D. Said⁹⁴. Călătorul Europei de

⁹⁰ „Αστύ”, 9 martie 1899, 2987, p. 1.

⁹¹ Constantin Velichi, *Les relations roumano-grecques pendant la période 1879–1911*, în *RESEE*, VII, 3 (1969), p. 509–542.

⁹² AMAE, Problema 21, dosar 1, 23 iulie/4 august 1899, f. 124.

⁹³ BAR, mss. rom. 5157, f. 90.

⁹⁴ Edward D. Said, *Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient*, Timișoara, Editura Amarcord, 2001; Maria Todorova, *Balcanii și balcanismul*, București, Editura Humanitas, 2000, p. 22; Adrian Cioflâncă, *Cunoașterea alterității ca formă de putere. Despre orientalism și balcanism*, în „Xenopoliana”, X, 2002, p. 116–123. De asemenea, vezi Alexandru Duțu, *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, București, 1999, p. 80; Paschalis M. Kitromilidis, *In the Pre-Moderns Balkans... Loyalties, Identities, Anachronismus*, în Dimitris Tziouvas (coord.), *Greece and the Balkans. Identities, Perceptions and Cultural Encounters since the Enlightenment*, Londra, Ashgate, 2003, p. 19; Diana Mishkova, *Symbolic Geographies and Visions of Identity. A Balkan Perspective*, în „European Journal of Social Theory”, vol. 11, nr. 2, 2008, p. 237–256.

Sud-Est era și el contaminat de acest sindrom al „balcanismului”. Bagajul său intelectual este unul occidental, fiind permanent preocupat să pună în armonie aspirațiile lui pro-occidentale cu realitățile socio-politice și culturale ale spațiului în care viețuia. Pe tărâmul publicisticii balcanice, acest fenomen este bine surprins în sintagma „Balcanii grecilor”, titlul cărții lui Vasilis Gounaris.

THE GREEKS IN ROMANIA:
THE TRAVEL NOTES BY AN ATHENIAN JOURNALIST
AT THE END OF THE NINETEENTH CENTURY
(Summary)

Keywords: journalist, travel, Greek diaspora, Balkans, nineteenth-century Romania.

This paper is based on a Greek book published in 1898 by Georges P. Paraskevopoulos, an Athenian journalist of the time, who travelled several times in Romania in 1890's. The primary sources used are also the articles published in the newspapers *Acropolis* and *Asty* between 1890 and 1897 and his book of *Memories*, published in 1932. His aim was to provide a global vision about the dynamic achievements of the conational Greeks (*omogenis*) who had settled throughout the Black Sea and Eastern Mediterranean area.

Paraskevopoulos focus on the Greeks of Romania in the nineteenth chapter. This chapter is a travel guide of Romania, a book of information about the Greek communities in the ports of the Danube and the Black Sea and the largest cities of Bucharest, Iasi and Craiova. His description of a Danubian city is characteristic. The Greeks are owners of the river barges and leaders of the corn trade on the Danube. The traders created strong and prosperous communities, which have several stores, churches and schools. Paraskevopoulos gives also more information about the Romanian society and the institutional progress of the country. The journalist makes a comparison of different Balkan countries and noted that despite of difference concerning languages, and geographical elements the small national states in this region have in common a certain way of understanding and acting. According to Paraskevopoulos, the Kingdom of Romania was the most development national state in the Balkans.